

Bjäresjö kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

ANNA LINDQVIST 2020-01-07

Bjäresjö kyrka

Ljunits församling, Vemmenhögs, Ljunits, Herrestads och Färs kontrakt, Lunds stift
Bjäresjö 29:1, Bjäresjö socken, Ystads kommun, Skåne län

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Bjäresjö är en medeltida socken och benämns i de äldsta skriftliga källorna från 1300-talet som Bierghusa. I det s k Ystadsprojektet, *Kulturlandskapet under 6 000 år*, som var ett forskningsprojekt som pågick mellan åren 1982 och 1989, undersöktes delar av bytomten. På en höjd nordväst om kyrkan påträffades grunden av en medeltida huvudgård byggd av sten, som daterats till 1100-tal. Äldre fynd indikerar att den föregåtts av en byggnad av trä. Från 1386 finns namnet Byarghusaholm belagt och det har tolkats som att sätesgården då kan ha flyttats till platsen för nuvarande Bjersjöholm. Gården har idag två bevarade huvudbyggnader, en äldre från 1575 och en yngre från 1850. Den äldre huvudbyggnaden uppfördes av Björn Kaas och i den östra längan av slottet inreddes ett slottskapell med kryssvalv. Delar av byggnadsmaterialet är sekundärt och lär ha kommit från det rivna Lilla Tvärens kapell, som låg på godsets marker.

Flygfoto över Bjäresjös kyrkoanläggning från öster med den f d prästgården i fonden. Till höger i bilden är platsen för den medeltida huvudgården. Foto: Pär-Martin Hedberg, 2014.

Genom forskningsprojektet som har haft som syfte att belysa sambanden mellan huvudgård, by och kyrka har Bjäresjö kommit att stå som modell för utvecklingen under medeltiden. Hedeskoga kyrka, som också har haft stark koppling till ägarna på Bjersjöholm, har varit annex till Bjäresjö. I området har det funnit tre runstenar, varav en numer är placerad vid kyrkans sydvästra sida. Den var tidigare infogad i kyrkogårdsmuren.

Socknen ingår naturgeografiskt i det område som ingår i Södra Skånes slättbygder och gränsar i söder till Östersjökusten. Den ingår i ett område av riksintresse för kulturmiljövården; Bjärsjöholm – Balkåkra - Skårby. Karaktäristiskt för området är det öppna, svagt kuperade odlingslandskapet med flera stora brukningsenheter. I socknen har godsens Bjersjöholm och Ruuthsbo dominerat jordägandet. Kyrkan ligger vid en trevägskorsning och den äldre landsvägen mellan Lund och Ystad passerar öster om kyrkan. Byggnaderna i Bjäresjö by har varit placerade utmed landsvägen med skolhus norr om kyrkan, klockarbostad väster om kyrkan och kyrkoherdeboställe gränsande mot kyrkogårdsmuren i öster. Dagens prästgård är uppförd i början av 1900-talet efter att den äldre förstördes i en brand. Strax norr om kyrkan finns en personalbyggnad, uppförd i början av 1990-talet.

Kyrkobyggnaden

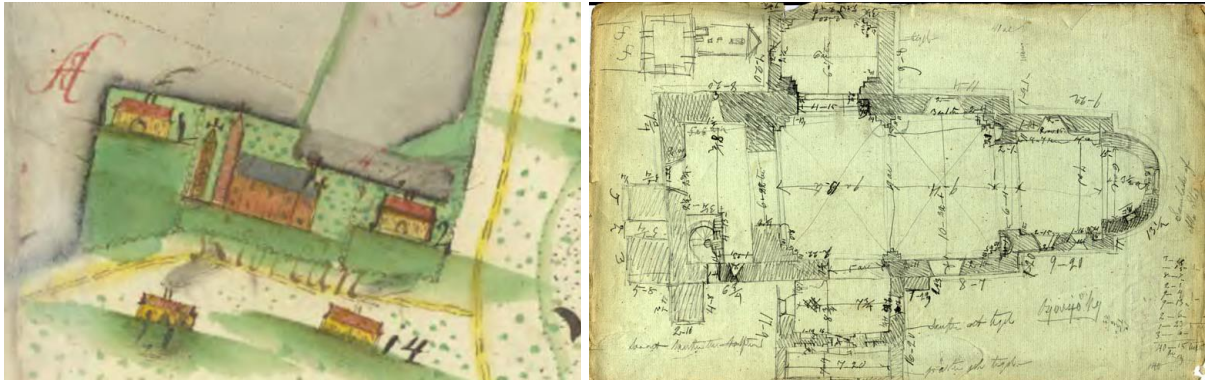
Den nuvarande kyrkobyggnaden har med största sannolikhet föregåtts av en träkyrka, som byggdes i början av 1100-talet. Den ersattes redan i mitten av 1100-talet av den nuvarande kyrkobyggnaden, som är uppförd i välhuggen kvader av köpingesandsten. Den är kalkhaltig, även kallad lyckåsmärgel och förekommer endast i Fyledalen i Sjöbo kommun. Murverket mellan kor och långhus indikerar att byggnationen kan ha tagit hänsyn till en befintlig träbyggnad. I den befintliga takkonstruktionen finns återanvänt virke, som är dendrokronologiskt, d v s årsringsdaterat, till tiden runt 1007 samt 1028, vilket har satts i samband med den tidigare träkyrkan. Dendrokronologiska dateringar av virke i koret och absiden har daterats till tiden runt 1150, vilket tolkats som stenkyrkans byggnadstid. Koret försågs ursprungligen eller strax efter uppförandet med ett tunnvalv med inmurade krukor för akustiken. Kort därefter uppfördes långhuset och ett brett västtorn. Tornet, som revs i samband med om- och nybyggnad 1892, var rektangulärt och lär varit bredare än långhuset. På Nils Månsson Mandelgrens skiss av kyrkans plan 1852 har han dock ritat tornet jämbrett med långhuset. Tornet hade, enligt samtida beskrivningar, två spetsbågiga gluggar mot öster på andra våningen. Det har tolkats som en emporvåning, d v s en avskild plats för kyrkans patronus, som använts som ett privat rum, kapell eller som en upphöjd åskådarpåls vid aktiviteter i kyrkorummets. Kyrkan, som är helgad åt S:t Laurentius, försågs även i slutet av 1100-talet med en dopfont. Gravläggningar i tornet understryker även dess funktion som stormannakyrka.

Koret och absiden försågs i början av 1200-talet med kalkmålningar. Långhuset slogs med kryssvalv mellan 1325 och 1350 och samtidigt försågs valven med kalkmålningar av den s.k. Snårestadsgruppen. Namnet kommer från att målningarna i den nu rivna kyrkan i Snårestad hade en datering 1347. Målningarna karaktäriseras av en enhetlig stil och en ljus färgton. I samband med valvslagningen togs nya spetsbågiga fönster upp i långhuset.

Ett vapenhus tillbyggdes runt 1515 vid sydportalen enligt dendrokronologiska provtagningar och 1723 tillkom ett vapenhus vid den norra ingången. Som en följd av befolkningsökningen byggdes de båda vapenhusen om till korsarmar, det norra 1775 och det södra 1765, vilket

1775 fick ett nytt vapenhus tillbyggt på dess södra sida. En läktare uppfördes 1766 mot södra korsarmens södra gavel. År 1828 försågs kyrkan med ett orgelverk, det är dock oklart var det var placerat.

Till vänster utsnitt av Geometrisk avmätning av Bjäresjö 1699 med något som kan tolkas som en fristående kastal eller klocktorn väster om tornet. Till höger Nils Månsson Mandelgrens skiss av kyrkans plan 1852.

I mitten av 1800-talet uppmärksammades kyrkan av kulturhistorikern Nils Månsson Mandelgren, som då dokumenterade kyrkan. De romanska målningarna i koret och absiden, som överkalkats i början av 1800-talet, frilades av honom. År 1863 gjordes förändringar av fönsteröppningarna och troligen upptogs då eller eventuellt redan 1723 en prästingång i öster.

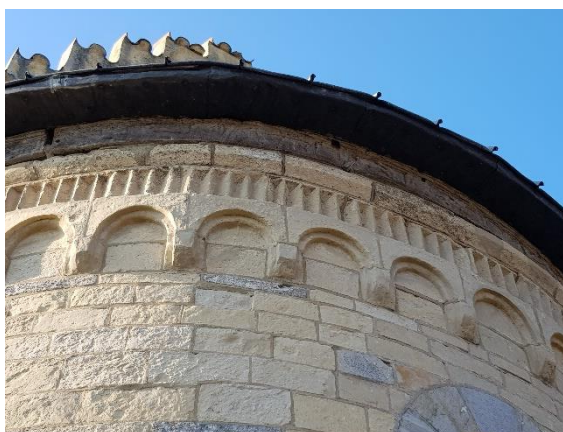
En omfattande ombyggnad och renovering av kyrkan utfördes 1892 efter ritningar utförda av August Waldemar Lundberg. Lundberg (1836–1907) var arkitekt och civilingenjör och teknisk direktör vid Skånska Cements fabriker i Lomma. Han har ritat några kyrkor i Skåne, däribland Flädie, Gässie, Fuglie och Tygelsjö och restaurerat medeltida kyrkor och ruiner. Renoveringen av Skabersjö kyrka 1895–96 har många likheter med hans arbeten i Bjäresjö. Bjäresjö kyrkas romanska torn revs och långhuset utvidgades mot väster och ett nytt torn uppfördes väster därom med västportal. En äldre klockbock från mitten av 1500-talet återanvändes i det nya tornet. Vapenhuset från 1775 revs och den södra korsarmen ombyggdes till bårhus och kapell. Den norra korsarmen fick ny funktion som sakristia och porten på absidens östra sida murades igen. Långhuset försågs med en ny tidstypisk öppen bänkinredning och en orgelläktare i väster. Ritningen till orgelläktaren är signerad av arkitekt Gustaf Pettersson 1890, som också för Överintendentsämbetets räkning granskade Lundbergs ritning. Korets och absidens kalkmålningar ommålades, enligt uppgift av en målare från Ystad.

Nästa större ombyggnad skedde mellan åren 1942 och 1949 under ledning av domkyrkoarkitekt Eiler Graebe. Det medeltida murverket frilades och fönsteröppningarna från 1863 förminskades och försågs med nya fönsterbågar. Den öppna bänkinredningen från 1892 ersattes delvis av en sluten med återanvändning av äldre bänkgavlar och luckor från 1500- och 1600-talen. Golven lades om med kalksten och en medeltida korttrappa frilades och ett gravkor, som inrättades i slutet av 1600-talet eller i början av 1700-talet för släkten Segerdahl lades igen. Det är dock oklart vilken relation släkten Segerdahl hade till Bjäresjö. Långhusets kalkmålningar togs fram och konserverades av konservator Oswald Oswald. Den södra korsarmen renoveras med fortsatt funktion som bårhus och försågs med nytt golv av

hårdbränt tegel. Den kvarvarande delen av den överputsades sydportalen knackades fram. Läktaren från 1766 sattes åter upp mot den södra väggen och ett altare murades upp i norr.

År 2010 utfördes en exteriör renovering och 2012 interiört, båda efter ritningar utförda av Ponnert arkitekter AB.

Exteriör

Bjäresjö kyrka är orienterad i öst-västlig riktning med ett rektangulärt långhus, smalare kor med absid, sakristia i norra korsarmen, kapell i södra korsarmen samt torn i väster. Kyrkans medeltida delar, d v s långhusets östra del, koret och absiden är uppförda av sandsten med en skråkantad sockel och en rikt utformad anslutning till taket med rundbågefris och däröver en karvsnittslist. I murarna finns spår efter igensatta medeltida fönster och inristade symboler eller bomärken. Korets östra gavel avslutas uppåt med en trappstegsgavel. Absiden har en hög trappstegsformad sockel samt ornerat hammarband i ek med dekorationer av repstav, djurfigurer och meanderslingor. Tornet från 1892 är delvis uppfört av återanvänd medeltida sten med utvändig granitbeklädnad. Över ingången i väster finns årtalet 1892 inhugget. Långhusets västra del samt korsarmarna är uppförda av gråsten med fasader av gul spritputs. På den norra korsarmens västra sida finns dekorativt utformade ankarjärn med årtalet A 1723. Den södra korsarmen är i söder förstärkt med en strävpelare. Över den södra ingången finns ett inmurat vertikalur eller solur av kalksten, daterat 1763.

Samtliga tak, med undantag av absidens blyplåt, utgörs av sadeltak belagda med skivtäckt kopparplåt från 1938 och 1967, som då ersatte ett skiffertak.

Fönsteröppningarna i tornet samt i långhusets västra del tillkom i samband med nybyggnaden 1892 och har bevarat de ursprungliga gjutjärnsbågarna med blyspröjs, som har färgat glas i långhuset. I långhusets östra del samt i koret härstammar fönsteröppningar och kopplade bågar av ek med antikglas i blyspröjs från renoveringen på 1940-talet. Absiden har i öster en mindre rundbågig fönsteröppning utvändigt försedd med ett skyddsglas i stålbåge. Solbänkarna är belagda med kalkstensskivor. Tornets fönster- och ljudöppningar tillkom 1892. Huvudingången är via tornet i väster, på norra korsarmens norra sida finns en ingång till sakristian och på södra korsarmens södra gavel finns en ingång till södra kapellet. Tornets portal är rikt dekorerad med kolonner och tympanonfält med en Kristusbild. Portarna i tornet och i södra korsarmen försågs med ny ekpanel vid renoveringen på 1940-talet med återanvändning av smidesbeslag från 1892. Sakristians pardörr härstammar från renoveringen 1892 och är utförd av ek med dekorativa ornament.

Interiör

Kyrkorummet består av ett rektangulärt långhus med smalare kor och absid samt sakristia vid långhusets norra sida. Kyrkans huvudentré är via tornet i väster och tornets bottenvåning utgör vapenhus.

Vapenhusets golv är belagt med kvadratiska kalkstensplattor. Väggarna är vitputsade, i söder finns en öppning till en mindre tunnvalvd sidokammare, som före renoveringen 2012 fungerade som transformatorrum. På norra sidan finns trappan till orgelläktaren och tornets övre våningar. Under trappan finns en elcentral. På den norra muren finns en äldre gravhäll fastsatt över Fru Berete Anders Bengtsdotter/Birgitte Bing på Bjersjöholm med årtalet 1543. Den flyttades från koret till sin nuvarande placering vid renoveringen på 1940-talet. Fönsteröppningarna är försedda med bågar med diagonalställd blyspröjs och saknar innanfönster. I öster finns en ekimitationsmålade pardörr till långhuset, sannolikt från 1892.

Långhusets golv av kvadratiska röda och grå kalkstensplattor är delvis nylagda vid renoveringen 2012. Bänkkvarteren har ett högre beläget målat trägolv. Väggarna är slätputsade och avfärgade i vitt. Långhuset täcks av tre travéer med kryssvalv. Det västra är uppmurat 1892 och de andra är från 1300-talet och är försedda med gotiska kalkmålningar, vilka har tillskrivits Snårestadsgruppen och är daterade till tiden mellan 1325 och 1350. Målningarna, som är ganska fragmentariska, framställer bland annat Johannes döpare och kyrkans skyddshelgon S:t Laurentius samt dekorativt sicksackornerade valvribbor och bladrankor. Fönsteröppningarna i den västra travén från 1892 års ombyggnad saknar innanfönster. I den östra travén finns kopplade fönster av ek från 1940-talets renovering med klarglas i innerbågen. På den norra väggen i den mellersta travén är sedan 1892 års renovering ingången till sakristian med ett dörrblad klädd med ekpanel i fiskbensmönster från 1940-talet.

I väster finns en orgelläktare, som tillkom vid 1892 års ombyggnad, med en nygotisk utformad genombruten barriär, som vilar på konsoler. Den är av furu, men målad i ekådring.

Den rundvålvda triumfbågen flankeras av halvrunda absidnischer med sidoaltare, varav den det södra har kvar delar av det medeltida altarbordet. Nischerna döljs delvis av valvpilastrarna. Nischerna finns inritade på Nils Månsson Mandelgrens skiss från 1852. Båggöppningen har i den östra delen en skråkantad sockel, avsaknaden i den västra delen har tolkats som spår efter korskrank. Triumfbågens valvanfang markeras av en rikt behuggen och profilerad list.

Korets golv ligger i samma nivå som långhuset och är belagt med plattor av kalksten, sannolikt från ombyggnaden på 1940-talet. I mitten ligger en gravhäll samt en kalkstensplatta med ingraverad text som berättar om det underliggande gravkoret för släkten Segerdahl. Väggarnas nedre del består av det frilagda medeltida murverket av sandsten, den övre delen samt takets tunnvalv är rikt dekorerade med målningar.

*Kalkmålningar i korets tunnvalv. Scener från Gamla och Nya testamentet, samt framställning av Jesu släkträd. Nederst t.v. Teckningar/målningar av Nils Månsson Mandelgren, avbildade i *Monuments Scandinaves du moyen age...*, 1862.*

Målningarna frilades av kulturhistorikern Nils Månsson Mandelgren på 1850-talet och påbättrades i samband med om- och nybyggnaden 1892. Målningsarbetet ska då ha utförts av en målare från Ystad som förstärkte färgerna och delvis målade nya scener, bland annat vid tidigare muröppningar. I tunnvalvet finns ca 50 inmurade lerkrukor, vars öppningar ligger i liv med valvet. Endast en är frilagd och den är försedd med ett lock av ek med en trepassformig öppning. Placeringen av öppningarna har tolkats som att de är äldre än kalkmålningarna.

Målningarna är daterade till början av 1200-talet och framställer tätt målade scener ur Gamla och Nya testamentet. Valvets nedre del är täckt med ett mönster av halvcirklar i olika färger, som nymålades 1892. I den södra väggen, närmast tribunbågen finns en rektangulär murnisch, vars funktion är okänd. Fönsteröppningarna i söder och norr har samma utförande som i långhusets östra travé.

Absidens golvnivå ligger tre steg högre än korets med steg av sandsten. Golvet är belagt med kalkstensplattor i likhet med koret. Väggarna har samma utförande och målningar som koret. Även i absidens hjälmvalv finns inmurade akustikkrukor. Absidens målningar uppvisar bland annat *Majestas Domini*-motivet, som senare förstärkt med symboler för Treenigheten och nedanför valvet avbildas en rad apostlar i helfigur.

I den södra väggen finns liksom i koret en nisch i muren, denna är klädd med ekbrädor. Funktionen är okänd, men kan ha fungerat som relikgömma, sakramentskåp eller i något fall finns exempel på liknande muröppningar som fungerat som en ”åhörarlucka” för personer som av olika anledningar inte fått beträda kyrkorummet. I öster finns en liten rundbågig fönsteröppning med diagonalställd blyspröjs.

Sakristan är sedan 1892 belägen i den norra korsarmen och har två ingångar, dels från långhusets norra sida och dels med en ytterport i norr. Inredningen härstammar från renoveringen på 1940-talet. Golvet består av ett målat brädgolv, väggarna och kryssvalvet är slätputsade och avfärgade i vitt. I den västra muren finns en fönsteröppning med kopplade fönster av ek med klarglas i innerbågen från 1940-talet. Mot norr finns en samtida inre pardörr målade i grönt med fyra profilerade speglar samt överljusfönster i ek. I det nordvästra hörnet finns en ålderdomlig piscina av kalksten.

Södra korsarmen / Södra kapellet uppfördes ursprungligen som vapenhus 1515 och ombyggdes till korsarm 1765, ombyggdes återigen 1892 till bårhus och inreddes 1943 även till kapell och benämns nu som Södra kapellet. Ingången är från söder genom en pardörr, som invändigt är målad i grågrönt och försedd med fyra fyllningar. Golvet är belagt med rött murtegel. Väggarna och takets tunnvalv är slätputsade och avfärgade i vitt. På rummets norra vägg finns i väster delar bevarade av kyrkans romanska sydportal. Mot den norra väggen finns sedan 1940-talet ett uppmurat altarbord. I väster och öster finns fönsteröppningar med kopplade spröjsade bågar av ek med antikglas från 1940-talets renovering. Mot den södra väggen finns delar av en äldre läktare, som uppfördes 1766. Den togs ner och gjordes om i samband med att korsarmen fick en ny funktion som bårhus på 1940-talet. Målningarna som var övermålade togs fram och konserverades av konservator Oswald Oswald. Målningarna som är daterade till 1766 genom påskrift föreställer Kristus och de fyra apostlarna, Moses och David. Ramverket är gråmålat med rocailler. Under läktaren, monterade direkt mot den södra väggen finns ytterligare delar av en ännu äldre läktarbarriär med rödbrunt målat ramverk och speglarna målade med Kristusmotiv, Adam och Eva samt apostlarna.

Till *tornets övre våningar* kommer man via en trappa i vapenhusets norra del. På andra våningen nås orgelläktaren och därifrån finns i norr en dörr till tornets tredje våning och däröver klockvåningen. Klockbockens bjälkar är dendrokronologiskt daterade till 1555 och 1610. Från den tredje våningen nås långhusvinden. Över valven i långhusets östra del finns bevarad medeltida puts samt en medeltida öppning mellan långhus och kor och absid. Rester

av en orneradnockås och snedsträvor finns bevarad på långhusvinden, vilket indikerar att kyrkorummet ursprungligen varit öppet till den synligt dekorerade nocken. Över koret finns delar av den medeltida takstolskonstruktionen bevarad. I den södra korsarmens takstolskonstruktion finns bevarade äldre delar av bilat ekvirke, dendrokronologiskt daterad till 1510–1520. Från norra och södra korsarmarnas vindar är de medeltida fasaderna med rundbågefris och karvsnittlister synliga. Då de sedan korsarmarnas uppförande varit skyddad mot väder och vind är de bevarade i väldigt gott skick.

Orgelläktaren är belägen i tornets andra våning och nås via trappan i vapenhusets norra sida. Golvet utgörs i väster av tornets betonggolvet och i öster på den utkragade läktaren av ett brunmålat brädgolv.

Inredning och inventarier

Altaret är uppmurat i samband med renoveringen 1948–1949 av kalksten med en skiva av mörkare grå kalksten.

Altaruppsatsen är sedan renoveringen på 1940-talet uppsatt på långhusets södra vägg. Den är från mitten av 1600-talet med en altartavla från 1600-talets andra hälft framställande Kristus på korset samt nattvarden. Den är försedd med dubbla figurdekorerade pilastrar som flankerar mittpartiets altartavla och bär upp ett gavelkrön dekorerad med änglahuvud och i mitten Carl XII namnskiffer. Sidopartiernas vingar är dekorerade med kvinnofigurer. Altaruppsatsen har renoverats och konserverats vid ett flertal tillfällen, senast 1995.

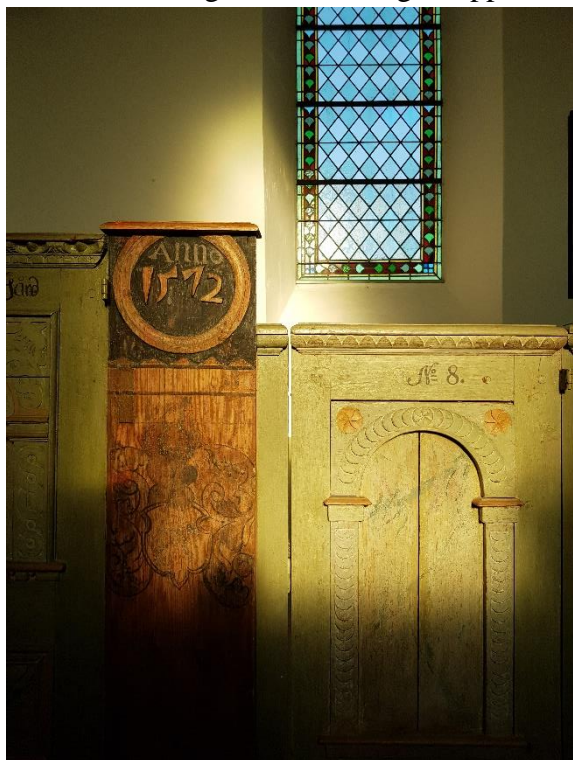

Altarringen från 1940-talets renovering står undanställd i Södra kapellet. Den är utförd av svartmålad järn med genombrutet mönster efter ritningar av domkyrkoarkitekt Eiler Graebe 1948.

Dopfunten är romansk med scener av bl. a. bebådelsen, Jesu födelse och dop. Cuppan är cylindrisk och dekorerad med en rundbågearkad med textfält. Foten är försedd med skulpterade lejonhuvud och ormar. Den är tillverkad i slutet av 1100-talet och tillskriven Tove Stenmästare. Till funten hör ett dopfat av mässing samt ett dopfuntslock av snidad ek från 1600-talets första hälft.

Predikstolen med tillhörande baldakin är sedan 1772 placerad på långhusets norra vägg. Den är tillverkad av ek sannolikt 1620 och lär ursprungligen varit uppförd som en läktarpredikstol och var då troligen placerad i öppningen mellan långhus och kor. Den är monumentalt utformad med åtta sidor med rik utsmyckning i form av reliefsccener och snidade figurer och en senare polykrom bemålning. Enligt en påskrift på baldakinen; AXIL WGERUP ANNO 1620 har det tolkats att predikstolen är tillverkad 1620 och bekostad av Axel Ugerup på Bjersjöholm. Den är renoverad vid flera tillfällen, påskrifter anger årtalen 1772, 1833 och 1888. En snickare vid namn Olof Högberg ska under 1760- och 1770-talen gjort flera arbeten i kyrkan, bl a på predikstolen. Uppgång till predikstolen sker från gången utanför sakristiedörren genom en svängd trappa.

Bänkinredningen är indelad i tre kvarter och ansluter mot de norra och södra väggarna. Sittbänkarna är bevarade från den öppna bänkinredning som tillkom 1892, medan gavlar och luckor från 1500-, 1600- och 1700-talen återplacerades vid renoveringen på 1940-talet. De hade bevarats genom att de vid ombyggnaden 1892 placerats som en bröstning i koret och absiden. De äldsta gavlarna är daterade 1562 med initialerna EL och KND, som står för Erik Lykke och Karna Nilsdotter Rotfeld. På andra gavlar återfinns namnen Björn Kaas och Frw Kristendz ND, som står för hans hustru Christine Nielsdotter Rotfelds, som 1576 lät uppföra Bjersjöholms slott.

Orgelfasaden är tillverkad 1830 i en enkel nyklassicism och målad i en grågrön ton med marmoreringar och förgyllda detaljer. Orgelverket är byggt 1989 av orgelbyggare Johannes Künkels Orgelverkstad AB i Färjestaden.

Kyrkan har ett senmedeltida *triumfkrucifix* av ek som hänger i triumfbågen. På 1880-talet deponerades två skulpturer av Maria och Johannes till Statens historiska museum i Stockholm.

Kyrkan har två *klockor*, storklockan är gjuten 1723 av G Meier, Stockholm och lillklockan omgöts senast 1912 av M & O Ohlssons klockgjuteri AB i Ystad.

Bland övriga inventarier bör nämnas delar av ett *epitafium* från 1748, tillhörande släkten Palmcreutz på Bjersjöholm, som hänger i långhuset. I långhuset står även en järnbeslagen kista av ek med målad text; BJERESIO KYRCKIO KISTA ANNO 1693.

Kyrkogård

Kyrkogården omgärdas av en gråstensmur med ingångar i norr och söder. Kyrkogården utvidgades 1872 mot landsvägen i söder och även något mot väster. Den södra ingången flankeras av kopparplåtsavtäckta grindstolpar i granit, uppförda 1936 efter ritningar av arkitekt Alf Göransson, med återanvändning av äldre gjutjärnsgrindar. Utanför den norra ingången har ett antal äldre gravhällar placerats. Gravplatserna är koncentrerade till kyrkogårdens södra del med buxbomsomgärdningar och singelbelagda gångstråk som är förlagda i nord-sydlig riktning. På norra sidan dominerar större gräsbevuxna ytor. En ny kyrkogård anlades 1906 efter en planritning av N Nordén i norra delen av by. Det kan eventuellt vara Nils Nordén, (d 1918), som var folkskollärare i Hedeskoga och ansvarig för ritningarna till Hedeskogas nya skola 1905. Den var planerad för över 500 gravplatser. Under en lång period användes inte den gamla kyrkogården och de flesta gravvårdarna härstammar från 1800-talet. Några gravplatser utmärker sig, däribland gravvårdarna för ägarna till Ruuthsbo.

Kulturhistorisk karaktärisering för Bjäresjö kyrkoanläggning

Bjäresjö kyrka intar en särställning bland landskapets medeltida kyrkor, dels genom de påkostade medeltida partierna i långhus, kor och absid som har starka förebilder i Lunds domkyrka och dels genom att kalkmålningarna i koret och absiden i stort sett uppvisar ett autentiskt bildprogram. Kyrkan har varit av stort intresse för forskningen sedan mitten av 1800-talet och har under 1980-talet stått som förebild för den s k Bjäresjömodellen, d v s kopplingen mellan kyrka och en medeltida huvudgård. Den rumsliga närheten mellan kyrkan och läget för den äldre medeltida huvudgården nordväst om kyrkan samt kyrkans exklusiva byggnadsmaterial och påkostade utsmyckning tyder på att kyrkobyggnaden uppförts på privat initiativ. Det finns även flera spår i den nuvarande byggnaden som indikerar att den föregåtts av en träkyrka.

Stora delar av det medeltida murverket är uppfört av en lokal gul sandstenssort och är rikt dekorerat både interiört och exteriört med rundbågefriser och karvsnittslister. De av väder och vind skyddade friserna under korsarmarnas takstolar utgör mycket värdefulla historiska dokument. Till exteriörens speciella utformning hör även absidens höga trappstegssockel, absidtakets blyplåtstäckning och spåren efter tidigare medeltida fönsteröppningar i det frilagda murverket. Den kvarvarande västra delen av sydportalen, absidens ornerade hammarband och delar av takstolarna tillhör även den första byggnadsfasen på 1150-talet. Över valven finns även bevarade brädor, som kan ha tillhört en tidigare träkyrka, som utgör en viktig källa till kunskap om landets första träkyrkor.

Kyrkans interiör karaktäriseras också i hög grad av medeltidens byggnadsperiod med kyrkorummets kryssvalv och korets tunnvalv, bevarade triumf- och tribunbåge, triumfväggens bevarade nischer och sidoaltare samt den frilagda trappan mellan kor och absid. Kalkmålningarna har stora konsthistoriska och regionala värden och visar på ett pedagogiskt sätt stiltförskjutning i de målade berättelserna mellan koret och absidens frodiga bilder från tidigt 1200-tal till kryssvalvens 1300-tals målningar, som tillskrivs den lokala Snårestadsgruppen. De inmurade lerkrukorna i koret och absiden är unika i sitt slag och återfinns sannolikt endast även i Västra Nöbbelövs kyrka. Från kyrkans första byggnadsperiod hör också den romanska dopfunten som tillskrivits Tove Stenmästare. Intressanta byggnadsdetaljer är även de två nischerna i korets och absidens södra murar samt sakristians kalkstenspiscina.

Kyrkans koppling till ägarna till Bjersjöholms slott är mycket påtaglig genom donationer av påkostade inventarier och inredning, såsom gravhällar, altaruppsatsen och predikstolen. Den senare är ovanlig genom sin ursprungliga funktion som läktarpredikstol. Unika i sitt slag är de bevarade bänkgavlarna, de äldsta med årtal 1562 och ägarnas initialer. Värt att notera är även Bjäresjöns ålderdomliga kyrkkista och de två generationerna av läktarbarriärer, som idag är uppsatta i Södra kapellet.

Arkitekt August Waldemar Lundbergs ombyggnad 1892 präglar och håller samman kyrkans olika delar genom det medeltidsinspirerade tornet och förlängda västpartiet som anpassats efter medeltidskyrkans form och utsmyckning.

Kyrkan och kyrkogården utgör tillsammans med den angränsande prästgården en kyrkomiljö med stora kulturhistoriska värden. Kyrkogården har bevarat en klassisk 1800-talsplanering med stenmur med gjutjärnsgrindar, raka grusade gångar och buxbomsomgärdade gravplatser.

Att tänka på vid förvaltningen av kyrkoanläggningen

- Kyrkans exteriör har, trots senare ombyggnader, i stort bibehållit sin medeltida form med långhus och smalare kor med absid. Det medeltida murverket med sin påkostade utsmyckning och övriga medeltida byggnadsdetaljer, som t ex den kvarvarande delen av sydportalen, inristningar i murverket och absidens hammarband m. m. utgör värdefulla historiska dokument.
- Ovan valven och på vindarna finns spår efter en äldre träkyrka och stenkyrkans första byggnadsetapp, vilket utgör viktiga delar för fortsatt forskning om kyrkans uppförande.
- Kyrkans interiör karaktäriseras av de medeltida valven med sina originella kalkmålningar i koret och absiden och de inmurade lerkrukorna saknar motstycke i svenska kyrkor. Kalkmålningarna från 1300-talet är intressanta då de tillskrivs den regionala Snårestadsgruppen och det kan finnas ytterligare kalkmålningar under nuvarande puts- och färglager.
- Den arkitektoniska ambitionen att anpassa nytillskotten till den medeltida kyrkan vid 1892 års ny- och ombyggnad är viktig att värna om.
- Det är intressant med kyrkogården, som i hög grad bevarat utformningen som den såg ut innan den nya kyrkogården uppfördes 1906 i byns norra del. Den äldre kyrkogården har därigenom bevarat sin karaktär från 1800-talet med muromgärdning, grindar och rakt dragna grusade gångvägar.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården är skyddade enligt 4 kap. Kulturmiljölagen.

Kyrkan är belägen inom den fasta fornlämningen Bjäresjö bytomt 51:1 och runstenen på Bjäresjö 1:1 skyddas enligt 2 kap. Kulturmiljölagen.

Kyrkomiljön ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården *Bjärsjöholm – Balkåkra – Skårby [M160]* samt i område *Västra Nöbbelöv-Marsvinsholm-Bergsjöholm* som är utvärderat som Särskild värdefull kulturmiljö i Kulturmiljöprogram för Skåne, framtaget av Länsstyrelsen.

Källor och litteratur

Andersson, Hans, Anglert, Mats, *By, huvudgård och kyrka*. Studier i Ystadsområdets medeltid. 1989.

Dahlberg, M (red.) *Skåne – landskapets kyrkor*. Sockenkyrkorna, kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet 2015.

Dahlberg, M. Franzén, K. (red) *Sockenkyrkorna*. Kulturarv och bebyggelsehistoria. Riksantikvarieämbetet 2008.

Fernlund, Siegrun, *Kyrkor i Skåne, en kulturhistoria*. 1980.

Isberg, Henning A. (red), *Ljunits och Herrestads skolor under 100 år*. Ljunits och Herrestads hembygdsförening, 1943.

Lindblad, Jakob, *470 nya kyrkor*. Bidrag till Sveriges arkitekturhistoria 1850–1890. Raä 2009. Länsstyrelsen Skåne. Samhällsplanering & kulturmiljö. Kulturmiljöprogram. Särskilt värdefulla kulturmiljöer i Skåne.

Nilsson, Ing-Marie. *Bjäresjö kyrka*. Arkeologisk förundersökning 2010. Sydsvensk Arkeologi AB, rapport 2012:46.

Skånska kyrkor. Skånes Hembygdsförbund Årsbok 1997.

Sundén, Barbro. Forskningsdatabas för *Medeltida kyrkor i Skåne*. Svensk Nationell Datatjänst.

Svensson, Artur. *Bjäresjö kyrka*, 1942.

Underhållsplan för Bjäresjö kyrka, Ponnert arkitekter AB, Degeberga och Lund

Lantmäteriet - Historiska kartor

Riksantikvarieämbetet – Fornsök, Kulturmiljöbild, Riksintressen för kulturmiljövården.

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2018-11-07

Fältinventering, foto och rapportsammanställning: Anna Lindqvist, byggnadsantikvarie
Kulturhistorisk karakteristik och rekommendationer: Anna Lindqvist, efter samråd med Ljunits församling.

Färdigställd: remissrapport 2018-11-16, färdigställd 2020-01-07

Sammanfattning till BeBR

Stomme: Murverk – sandsten, kalksten, tegel, gråsten

Fasadmaterial: Puts- kalkputs, Puts - spritputs

Fasadkulör: Gul

Takform: Sadeltak

Taktäckningsmaterial: Kopparplåt, blyplåt

Antal våningar: 1

Byggnadsdel: Kor med absid – öster, Korsarmar – norr och söder, Torn – väster